

ویژگیهای ویراستاران خوب

دکتر مارتین گیبسون
ترجمه: سیدمحسن تقوی

● ویژگیهای ویراستاران، آشنایی دیرینه و روز افزون با نوشتار، اعتماد به نفس سرشار، بلوغ فکری، وسواس منطقی، ذهن بدگمان، وسعت دانش و کثرت مقوله‌های مورد علاقه، تسلط بر اعصاب و قناعت روحی می‌باشد.

عصر کنونی، به درستی «عصر ارتباطات» خوانده می‌شود. در این عصر، نشریات و روزنامه‌ها نقش انکارناپذیری به عهده دارند. قلمرو روزنامه نگاری در سراسر جهان به سرعت گسترش یافته است. از این رو، پاسخگویی به نیازهای نوین در عرصه روزنامه‌نگاری محتاج تحقیق و پژوهشی عمیق است. با توجه به گسترش کمی قلمرو روزنامه‌نگاری در کشور ما - به ویژه در سالهای اخیر -، همچنین به سبب کمبود منابع و مأخذ معتبر و جدید، کتاب «روزنامه‌نگاری در عصر الکترونیک» را می‌توان منبع مفید و جامعی برای آشنایی با اصول حاکم بر روزنامه‌نگاری امروز جهان دانست، که آن را چندی پیش دکتر مارتین گیسون تدوین کرده و آقای سیدمحسن تقوی نیز آن را به فارسی برگردانده است.

دکتر گیسون از سال ۱۹۶۹ به تدریس روزنامه‌نگاری در دانشگاه تگزاس اشتغال داشته و به مدت ۸ سال نیز در روزنامه‌های عمده‌ای چون «نیویورک دیلی نیوز»، «شیکاگو تریبیون» و «هوستون کرونیکل» کار کرده است. مترجم کتاب نیز از سال ۵۸ تاکنون به عنوان نویسنده، مترجم و ویراستار با جرید مختلف کشور همکاری داشته، از جمله از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۴ دبیر سرویسه‌های «اخبار خارجی» و «مقالات» در روزنامه اطلاعات بوده است.

کتاب «روزنامه‌نگاری در عصر ارتباطات» که قرار است به زودی منتشر شود، دانشجویان روزنامه‌نگاری و علوم ارتباطات و روزنامه‌نگاران تازه‌کار را با شیوه‌های نوین در عرصه تدارک و انتشار اخبار و مطالب آشنا می‌کند و در ده فصل تنظیم شده است: تحریریه الکترونیک، ویراستاران به هنگام کار، علامت‌گذاری، نگارش لید، پیرایش متن، آخرین سدافعان، نگارش تیترا، اخبار، خبرگزاریها، صفحه‌بندی و عکس و شرح عکس.

مقاله حاضر، گزیده فصل دوم این کتاب است. در این فصل، نویسنده به اهمیت و حساسیت کار ویراستاران می‌پردازد و دشواریهای این حرفه را نیز برمی‌شمارد. و در آخر، با اتکا به تجربه‌های عینی خویش و دیگران، ویژگیهای یک ویراستار خوب را توضیح می‌دهد.

اگر تصور می‌کنید که با خواندن چند کتاب یا گذراندن یک دوره آموزش روزنامه‌نگاری، و یا هر دو، خواهید توانست خرف را چون لعل بنمایید، سخت در اشتباهید. این شعبده از عهده ویرایش بر نمی‌آید. در بهترین حالت، تنها خواهید توانست متنی ضعیف را چنان رنگ‌آمیزی کنید که ظاهری آراسته پیدا کند. شما باید قبل از نشستن پشت میز خبر، این اختلاف را کاملاً تمیز دهید.

بیشترین کاری که می‌توان درباره متن ضعیف انجام داد، حذف و جرح فراز و نشیبهای ناهنجار و آشکار آن است، تا خواننده بتواند با کمترین تلاش آن را به آخر برساند. مناسبترین راه اصلاح هر مطلب زمخت، بازنویسی آن است. ولی فرصت محدود، اغلب مانع این کار می‌شود. در نتیجه، فقط می‌توانید کاری کنید که مطلب برای خواننده قابل فهم باشد و بتواند تمام اجزای آن را به روشنی دریابد. کمتر مطلبی می‌توان یافت که خواننده از روی اشتیاق به مطالعه دوباره آن بپردازد. متأسفانه، مطالعه دوباره اغلب به معنی سختی و ناهنجاری مطلب است و به معنی ناخشنودی خوانندگان.

البته این تذکرات به این معنی نیست که ویراستاران آتی روزنامه‌ها، آینده‌های کسالت‌بار و طاقت‌فرسا دارند. به عکس، بسیاری از افراد، از کار ویرایش حتی بروی مطالبی که به رغم کمی فرصت احتیاج به بازنویسی دارند، لذت می‌برند. در این حرفه تقریباً همیشه فرصت خلاقیت و ابتکار فراهم است. و جای چون و چرا نیست که میز خیر سلسله اعصاب مرکزی روزنامه است. در این جاست که کارگردآوری و پالایش محصول و تصمیم‌گیری بر اساس اخبار و تحولات روز، انجام می‌شود. علاوه بر این، میز تحریریه کواثرترین راه برای ترقی به رأس سلسله مراتب روزنامه است. حضور در رأس این هرم البته به تنهایی امتیازی به شمار نمی‌رود، اگر چه حقوق و مزایای آن حتماً بیشتر است.

فقط روزنامه‌ها نیستند که به ویراستار (یا دبیر) احتیاج دارند. بیشتر تشریهای ادواری به ویراستاران نیازمندند، هر چند اغلب وظایفی اضافی و حتی عناوینی متفاوت به آنها می‌دهند. تقریباً همه مؤسسه‌های گوناگونی که به شکل‌های مختلف مطالبی را برای توزیع عمومی آماده می‌کنند - از جمله شبکه‌های رادیو و تلویزیونی - کارکنانی را برای انجام فعالیتی از سنخ ویرایش در اختیار می‌گیرند، فعالیتی که عبارت است از بررسی و حذف نواقص نوشته‌های دیگران، و تضمین درک آسان مطلب برای استفاده‌کننده (خواننده، شنونده، بیننده).

ویراستاران روزنامه، به این دلیل که حجم بسیار زیادی از مطالب را - آن هم در شرایط دشوارتر - ارائه می‌دهند، از ویراستاران دیگر متمایز هستند. ویراستاران خوب روزنامه، نخبگانی هستند که همه در به در به دنبال آنها می‌گردند. سردبیران همواره از نبود ویراستاران خوب و جایگزین‌های مناسب، شکوه دارند. واقعیت ساده چنین است: ویراستار خوب به سختی یافت می‌شود.

انتقال به دوران ویرایش الکترونیک (ویرایش به کمک دستگاههای پردازش کامپیوتری). در مقابله با دوران ویرایش با قلم و کاغذ، بار سنگینتر و حتی مسئولیت بیشتری را به دوش ویراستاران گذاشته است. از این رو، احتمالاً در آینده با کمبود ویراستاران خوب مواجه خواهیم شد. علت چیست؟ سه علت را می‌توان برشمرد:

۱) بسیاری از ویراستاران بالقوه، خیلی زود به این باور می‌رسند که کار کردن در حاشیه چیزی جز تلفیقی از کسالت و فشار طاقت‌فرسا نیست، و هر آن ممکن است به کاری دیگر گمارده شوند.

۲) بسیاری دیگر که ساعتهای بی‌شماری برای رادیو و تلویزیون کار می‌کنند، مهارتهای زبانی لازم را برای این حرفه ندارند.

۳) ناشران بر این باورند که ملاحظات مالی آنان را از سرمایه‌گذاری لازم بروی میز تحریریه (برای حفظ جذابیتهای آن) باز می‌دارد. درآمد ویراستاران فقط اندکی بیشتر از درآمد گزارشگران است، ولی تفاوت آنقدر نیست که برای آن سر و دست بشکنند. تأسفانگیز است. روزنامه‌ها جملگی از گشاده‌دستی نسبت به ویراستاران دریغ می‌ورزند.

پس این همه ویراستار از کجا می‌آیند؟... ویراستاران جدید اکثراً فارغ‌التحصیل مدارس روزنامه‌نگاری‌اند و معمولاً تجربه یک سال گزارشگری در حین تحصیل را کسب کرده‌اند. آرتور لارو^۲ سردبیر سابق روزنامه هوستون پست^۳، دستورالعمل زیر را، البته با انعطاف کافی، به کار می‌بست: قبل از شروع به کار ویرایش در پشت میز خبر، شخص باید ۵ سال گزارشگری کند. مقبولیت این خط مشی روشن است. قبل از جرح و تعدیل مطالب دیگران، افراد باید خود نویسنده و وزیدهای باشند. به علاوه، رفت و آمد و تماسهای اجتناب‌ناپذیر که لازمه فعالیت گزارشگری است، خود باعث آشنایی و تسلط فرد به روش حل مشکلاتی است که روزنامه همواره درگیر آنها است، مسایلی نظیر دعاوی له یا علیه روزنامه.

متأسفانه تعداد کم ویراستاران وززیده، مانع پافشاری سردبیران بر این خط مشی است. آنها هر نیرویی را که در دسترس قرار گیرد، و گاه فارغ‌التحصیلان همین امروز دانشکده‌ها را به این کار می‌گمارند. اگر چه جا دادن یک تازه‌کار در صف ویراستاران غیرمنصفانه است، ولی سرانجام تعدادی از عهده‌کار بر می‌آیند. این عده معمولاً کسانی هستند که هنگام گذراندن واحدهای ویرایش در دانشکده از خود مایه گذاشته و احتمالاً در روزنامه دانشکده کار کرده‌اند. روزنامه‌های دانشگاهی، به ویژه اگر گردانندگان با سابقه آنها و یا استادان راهنما فرصت کافی برای راهنمایی داشته باشند، عرصه‌های همواری برای پیشرفت به سوی هدف هستند.

تحقیق‌های نه چندان فراوانی درباره ویژگیها و مشخصات ویراستاران صورت پذیرفته است. هنگام ملاحظه این بررسیها، بلافاصله با فهرستی از ویژگیهایی رو به رو می‌شویم که بر پایه حدس و گمان و البته مشاهدات از نزدیک، استوارند. تلاش برای عمومیت بخشیدن به ویژگیهای ویراستاران می‌تواند خطر آفرین باشد، چرا که بدون تردید ویراستاران هر یک شخصیتی منحصر به فرد و مستقل

1- Copy Editor
2- Arthur Laro
3- Houston Post

● «آرتور لارو» سردبیر سابق روزنامه هوستون پست دستورالعمل زیر را به کار می‌بست: قبل از شروع به کار ویرایش در پشت میز خبر، شخص باید ۵ سال گزارشگری کند. مقبولیت این خط مشی روشن است - قبل از جرح و تعدیل مطالب دیگران افراد باید خود نویسنده و رزیده‌های باشند.

ذهن بدگمان: بدون یک ذهن بدگمان نیز می‌توان کارها را به پیش برد، ولی در این صورت باید بتوان از هر گونه غفلت در حین کار پرهیز کرد. اگر از عبارت یا تیتری بیوان دومفهوم متفاوت برداشت کرد، به یقین مفهوم «بودار» غلبه خواهد کرد. به تیتز واقعی زیر که از آرشیو استخراج شده، نگاه کنید: «سیستم فاضلاب افتتاح شد، ذخیره‌های شما پذیرفته می‌شود». این تیتز احتمالاً در نهایت حسن نیت نوشته شده، اما هفته تلخی را برای ویراستار روزنامه به دنبال داشته است.

وسعت دانش و کثرت مقوله‌های مورد علاقه:

میز خبر می‌تواند پایگاه نهایی بسیاری از گزارشها باشد. چه بسا یک ویراستار در اولین ساعت کار روزانه، گزارشهای مختلفی را در عرصه‌های مختلف دریافت کند: مطالبی پیرامون یک جنایت، یک بحران نفتی و یک لایحه مسکن. در بهترین حالت، وی اطلاعات معینی را درباره هر کدام از سه موضوع دارد. مثلاً می‌داند که به این گونه جنایتها کجا رسیدگی می‌شود، املاي رایج نام شخصیت‌های خارجی در روزنامه چیست و سوابق مسئله مسکن چگونه است. به یقین ویراستاری که همه چیز را بداند وجود ندارد. اما ویراستاران ورزیده همواره اطلاعات مهم را درجایی ذخیره می‌کنند و پیوسته در جستجوی اطلاعات بیشتری هستند. ویراستاران باید هم بدانند و هم درک کنند، باید هم آگاه باشند و هم فرا گیرند. به عنوان مثال، دانستن این موضوع که دو کشور مفروض در چه سالی و در چه پایتختی قرار داد صلح امضا کرده‌اند، یک روی سکه است، و تلاش برای درک علل تیرگی روابط کنونی آنها، روی دیگر آن.

تسلط بر اعصاب:

بعضیها زیر فشار عامل زمان، بهترین کیفیت کاری خود را ارائه می‌دهند و بعضی دیگر به عکس، در حضور این فشار از کار کردن عاجز می‌شوند. گروه اخیر باید از میز خبر دوری گزینند. هر چند بیشتر ساعات کار با سرعتی ملایم طی می‌شود، اما معمولاً مطالب در آخرین دقائق تنظیم می‌شوند. (می‌توان مراکز کاری دیگری را در روزنامه انتخاب کرد که فشار عامل زمان در آنجا کمتر است.)

قناعت روحی:

اگر تشویق و قدردانی برایتان مهم است، میز تحریر به جای مناسبی نیست. برای نوشته‌های «جان‌دار» شما کسی هورا نمی‌کشد. غریبه‌ها به هنگام معارفه به یاد نخواهند آورد که در کجا چه تیتری را از شما خوانده‌اند. البته هر از گاهی و شاید هم به‌طور مرتب، به خاطر تیترها و مقدمه‌هایتان از شما قدردانی می‌شود. اما این قدردانی یا از طرف سردبیر صورت می‌گیرد و یا به طور غیر مستقیم از طرف دیگر ویراستاران. مگر آنکه ضوابط بازنشستگی به شما اجازه دهد که در هشتاد سالگی هم به کار ادامه دهید، و مورد احترام و سپاس گزارشگران قرار گیرید، و گرنه احتمالاً دفعات تشکر گزارشگران از زحمتی که روی مطلب به شتاب تحریر شده‌شان کشیده‌اید، از تعداد انگشتان دست تجاوز نخواهد کرد. (البته نباید زیاد بدگمان بود. شک نیست که گزارشگران ارزش کار ویراستاران را می‌دانند، ولی اغلب راه ابراز تشکر آن را بلد نیستند). بسیاری از روزنامه‌ها در جلسه‌ها و یا اعلانات داخلی خود، به نوعی از گزارشگران و ویراستاران یاد می‌کنند. بعضی دیگر با پادشاهای نقدی قدردانی می‌کنند. با این همه، به ندرت پیش می‌آید که در پایان کار روزانه آماج جمله‌های ستایش‌آمیز دیگران قرار گیرید.

به هر حال، ویراستار صد البته ایفا گر نقش کلیدی در تولید روزنامه است. حک و اصلاح نهایی مطلب به اقتضای ذوق و علاقه خواننده و جمع‌بندی آن با یک تیتز کوتاه و رسا - که اگر بخت یاری کند خواننده را نه فقط مطلع، بلکه خشنود نیز می‌کند - در حیطه کار ویراستار است.

● حک و اصلاح نهایی مطلب به اقتضای ذوق و علاقه خواننده و جمع‌بندی آن با یک تیتز کوتاه و رسا - در حیطه کار ویراستار است.

● بلوغ فکری باعث می‌شود که ویراستار نه از سر هوس، بلکه فقط برای بهبود مطلب دست به حک و اصلاح بزند. ویراستاری که مطلب خوب را در هم می‌ریزد، وقت گرانبهایی را تلف می‌کند که می‌تواند صرف اصلاح مطلب بد شود.

● ویراستاری که از ترس اشتباه احتمالی، از اصلاح مطالب گریزان باشد، همیشه چون پرگاه دردربای تردید و ابهام شناور خواهد بود.

● ویراستاران ناگزیر باید شکاک باشند و شک خود را آگاهانه ابراز کنند.

دارند. با این حال، اجازه دهید خصایص و شرایط تلخ و شیرینی را که لازمه کار در پشت میزهای تحریریه است، برشمردیم:
آشنایی دیرینه و روزافزون با نوشتار: فردی که با خواندن و نوشتن انس نداشته باشد، خیلی زود کار ویراستاری را خسته کننده و طاقت‌فرسا خواهد یافت. البته ویراستار مجبور نیست به فرهنگ اصطلاحات زبان‌شناسی مسلط باشد، ولی قطعاً باید بتواند نارساییها و غلطهای هر نوشته را بنام نگاه تشخیص دهد و آنها را اصلاح کند.

اعتماد به نفس سرشار: ویراستاران باید بر این باور باشند که اصلاحی که انجام می‌دهند، متن را بهبود می‌بخشد. شما باید در تصحیح مطلب بد لحظه‌ای درنگ نکنید، گرچه آن را شخصیتی معروف و یا مثلاً داماد ناشر روزنامه‌تان نوشته باشد. ویراستاری که از ترس اشتباه احتمالی، از اصلاح مطالب گریزان باشد، همیشه چون پرگاه دردربای تردید و ابهام شناور خواهد بود.

بلوغ فکری: این بلوغ فکری برای آنکه اعتماد به نفس سرشار، به خودخواهی عنان گسیخته تبدیل نگردد، لازم می‌آید. در غیر این صورت، غرور و تکبر سبب می‌شود که ویراستار تصور کند که فقط به یک سیاق - آن هم سبک و سیاق خود وی - می‌توان مطلب خوب نوشت. بلوغ فکری باعث می‌شود که ویراستار نه از سر هوس، بلکه فقط برای بهبود مطلب دست به حک و اصلاح بزند. ویراستاری که مطلب خوب را در هم می‌ریزد، وقت گرانبهایی را تلف می‌کند که می‌تواند صرف اصلاح مطلب بد شود.

وسواس منطقی: پذیرش سهل‌انگاریه مطالب گزارشگران، مسلماً هیچ کمکی به رشد گزارشگر نخواهد کرد. ویراستاران ناگزیر باید شکاک باشند - و شک خود را آگاهانه ابراز کنند. ویراستاران باید بدون آنکه به توهم دچار آیند، با در نظر داشتن نکته‌های آن سوی پرده، پشت میز قرار گیرند. به ویژه در یک نشریه روزانه زمینه‌امکان زیادی برای خطا و اشتباه وجود دارد: صدها و هزاران خبر، کلمه، آمار، ارقام، واژه، نقل قول، تاریخ و... ویراستاران به ناچار باید هر عنصر را به عنوان منشاء احتمالی یک غلط یا اشتباه از نظر بگذرانند.